

באורים

ההמון רגיל להתפעל יותר מחומריות מאשר מרוחניות. עולם הטבע מרשים ביופיו ובתועלת שניתן להפיק ממנו. יש בו 'רווחים' מידיים ומוחשיים, ניתן למשש אותו ולחוות אותו בבירור ובחזקה. עולם הרוח לעומתו, נראה קצת תלוש, 'אווירי' וחסר יציבות של ממש. אין בו עוצמה הניכרת לעין, המציאות שלו מעורפלת ולא בהירה, והתרומה שלו לחיים שלנו לא תמיד ברורה. החבר מחולל כאן מהפך בתפיסה המקובלת, ובא להורות לנו שההיפך הגמור הוא הנכון. הרוח הרבה יותר משמעותית ומהותית לכל אחד מאיתנו, מאשר הטבע העוצמתי. החומר אמנם מעניק לנו כוחות וכלים אדירים, אבל אין בו שום תוכן. אם לאדם אין מטרה לחיים, או שיש לו מטרה שגויה, אז כל העושר והנחת הגשמי מאבדים את ערכם. החיים מקבלים משמעות רק כשהאדם יודע בבירור מהי התכלית שלו בעולם, לאן הוא צריך לשאוף, איך להכריע בהתלבטויות חשובות, כיצד לקבוע סדר עדיפויות, האם הוא יכול לתקן את מידותיו. התרומה של עם ישראל לעולם, היא בעיקר לא חומרית אלא רוחנית. אנחנו גאלנו את האנושות מהחושך ומהבלבול הרוחני שהיא הייתה שקועה בו, והראינו לה את הדרך הישרה לאמונה בא-ל אחד, למוסר וליושר. ההשפעה שלנו על העולם, היא לאו דווקא מצד המעשים והצדקות של האנשים הפרטיים שמרכיבים את עם ישראל, אלא דווקא מההיסטוריה הלאומית שמשותפת לכולנו, ואיננה פרי בחירה של אף אחד. היום כולם מכירים בא-ל אחד שמשגיח על כל התחומים ועל כל הפרטים שבועולם, רק מכוח הניסים שקרו לעם ישראל, שהוכיחו זאת בצורה חד-משמעית. המטרה של התורה היא להורות לעם ישראל את הדרך למלא את יעודו, כי העיקר הוא עם ישראל ולא התורה. גם התפקיד של הצדיקים, כמו של משה רבנו, הם לשרת את העם, ולא להיפך. ה' בחר בעם שלם, שכולו גם אנשים פשוטים וגם רשעים, והוא נתן להם תורה בהר סיני, וגם שתל בתוכם נשמות מיוחדות של צדיקים גדולים לאורך הדורות, כדי שהם ינהיגו את העם לאור התורה ויכונו אותו למלא את תפקידו.

רחבות

1. מי קדם - ישראל או התורה?

ולוא ג'ני יש'ראל לא ה'יתה הת'ורה. כבר במדרש מופיע שלמרות שהתורה קדמה לעולם, מחשבתן של ישראל קדמה לכול [מדרש רבה, בראשית, פרשה א' פסקה ד; ילקוט שמעוני במדבר, פרק כג, רמז תשסו], לפי נוסח ישן בתנא דבי אליהו "אלמלא ישראל אין תורה" [תנא דבי אליהו רבה, יח]. זוהי ממש לשון ריה"ל. בעל הקול יהודה מבאר שייטכן שבגלל שמחשבתן של ישראל קדמה לכול, קרא להם בפסוק 'בני בכורי ישראל'. דברים דומים כותב בעל האור החיים הקדוש: "להפך בריתי איתם... גם ירצה על התורה שנקראת ברית שאם אין ישראל, התורה שנתן ה' להם והיא אתם עמם הופרה" (התורה מכונה ברית, וכוונת הפסוק 'להפך בריתי איתם' היא שאם יכלו ישראל, התורה תופר יחד איתם) [ויקרא כו, מד] (וראה גם בספר משך חכמה בפירושו על טיעוני משה לאחר חטא העגל).

2. מעלת משה מכח ישראל

ועוד, פי לא נתנה להם מעלה בגלל משה, אלא נתנה למשה מעלה בגללם. ריה"ל מסביר שמה שאולי יכול להגיע לנבואה רק מכוח ההתרוממות של נשמת כלל ישראל. הילקוט שמעוני מוסיף שגם שאר הנביאים, לא נתנבאו אלא מכוחם של כל ישראל. שאם לא היו העם ראויים, לא היו הנביאים הללו מתנבאים [ילקוט שמעוני ירמיהו, פרק מב, רמז שכט, ועיי' שם].

שאלות לדין

מדוע לא מקבל הכוזרי את האמירה שיהיה האלוה מתפאר בבשר ודם?
מה בדיוק עונה החבר? מהו הפאר שהאלוה מתפאר בו?

נא אָמַר הַפּוֹזְרִי: כִּבֵּר חֶרֶג כַּאֲשֶׁר חָרְגָה גְדוּלָה, וּמְחַלָּה מְפַלְצָה מְחִילָה רַבָּה, שִׁיְהִיָּה הַבּוֹרָא מִתְפָּאֵר בְּבִשָׁר וָדָם.

נד אָמַר הַחֲבֵר: הָאֵם הָיָה זֶה קָל עֲלֶיךָ בְּבִרְיַת הַשְּׂמֵשׁ?

נג אָמַר הַפּוֹזְרִי: כֵּן, מִפְּנֵי עֲצָם רְשָׁמִיָּה, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה אַחֲרֵי אֱלֹהִים הַסִּבָּה בְּהוּיָה, וְבָהּ וּבְגִלְלָהּ יִסְתַּדְּרוּ הַלְיָלָה וְהַיּוֹם וּפְרָקֵי הַשָּׁנָה, וַיִּתְּהוּוּ הַמְחַצְּבִים וְהַצְּמִיחִים וּבְעֲלֵי הַחַיִּים, וּבְאֹרְחָהּ הַבְּהִיר יִהְיֶה הָרְאִיָּה וְהַגְּוִיָּים הַנִּרְאִים, וְאִיךָ לֹא תִהְיֶה בְּרִיאָתָהּ תִּפְאָרְתָּ לְבוֹרְאָהּ אֲצֵל הַמְדַבְּרִים?

נד אָמַר הַחֲבֵר: הָאֵם אֵין אֹרֶשׁ קְלִים יוֹתֵר עֲדִין וְנִעְלָה מְאוּר הָרְאוּת? וְהָאֵם לֹא הָיָה יוֹשְׁבֵי תַבַּל בְּעֶרְוֹן וּבְכַפְרֵי קָדֶם גְּנִי יִשְׂרָאֵל, זֹלַת הַיְחִידִים אֲשֶׁר הִזְכַּרְנוּ? הִיתָה מִהֶם פֶּת שְׂאוּמֵרִים שְׂאִין בּוֹרָא, יִתְרָה מִזָּה, שְׂאִין חֶלֶק מִן הָעוֹלָם יוֹתֵר רְאוּי לְהִיֹּת נְבָרָא מְלֵהוּת בּוֹרָא, וְהַכֵּל קְדָמוֹן. וְכֵת אֹמְרִים שֶׁהַגְּלָגֶל הוּא הַקְּדָמוֹן וּבוֹרָא הַכֵּל, וְעוֹבְדִים אוֹתוֹ. וְכֵת טוֹעֵנִים שֶׁהָאֵשׁ הִיא עֲצָמוֹת הָאוֹר וְהַפְּעֻלוֹת הַחֻקוֹת וְהַמְפְּלְאוֹת, וְהִיא אֲשֶׁר רְאוּי שֶׁתֵּעַבֵּד, וְשֶׁהַנֶּפֶשׁ הִיא אֵשׁ. וְכֵת עוֹבְדִים זֹלַת אֱלֹהִים, פֶּשְׁמֵשׁ וְהִיָּח וְכוֹכְבִים וְצוּרוֹת בְּעֲלֵי חַיִּים נִתְלוֹת בְּצוּרוֹת הַגְּלָגֶל. וְכֵת עוֹבְדִים מְלִכֵיהֶם אוֹ חֲכָמֵיהֶם. וְכֵלֶם מְסִימִים שְׂאִין נְרָאָה בְּעוֹלָם רֶשֶׁם וּפְעֵל יוֹצֵא מִן הַמְּנַהֵג וְהַטֹּבֵע, עַד שֶׁהַמְּתַפְּלָסְפִים אֲשֶׁר עַיִנֵים דָּק וְדַעְתָּם זָכָה וְהוֹדוּ בְּסִבָּה רֵאשׁוֹנָה שְׂאִינָה דוֹמָה לְשֶׁאֵר הַדְּבָרִים וְאִין פְּמוֹתָהּ, סָכְרוּ בְּהַקְשָׁם שְׂאִי אֲפֹשֶׁר שִׁיְהִיָּה לָהּ רֶשֶׁם בְּעוֹלָם, וּבְמִיָּחַד בְּפִרְטִים, שֶׁמְעֵלִים אוֹתוֹ וּמְרוֹמְמִים אוֹתוֹ מִיְדֵיעָתָם, קָל וְחָמֵר מְשִׁיחֵדֶשׁ בְּהֶם חֲדוּשׁ. עַד שֶׁהַזְּדַפֵּךְ הַקָּהֵל הָהוּא שֶׁהָיָה רְאוּי לְחַוֵּל הָאוֹר עֲלָיו וְעִשׂוֹת הַמְּוִפְתִּים לוֹ וְשׁוֹנוֹת מְנַהֵגֵי הַטֹּבֵע, וְנְרָאָה עַיִן בְּעַיִן פִּי יֵשׁ לְעוֹלָם מוֹשֵׁל וְשׁוֹמֵר וּמְנַהֵל, יוֹדֵעַ הַגְּדוֹל וְהַקְּטָן וְהַגּוֹמֵל עַל הַטּוֹב וְעַל הָרַע. וְהַחֲלָה הַיִּשְׁרָה לְלִבְבוֹת, וְכֵל מִי שֶׁבָּא אַחֲרֶיהָ לֹא יוֹכֵל לְצַאֵת מִעַקְרֵיהָ, עַד שֶׁשָּׁבּוּ הַיּוֹם כֹּל בְּאֵי עוֹלָם לְהִיֹּת מוֹדֵים בְּקִדְמוֹת לְאֵל וּבְחֲדוּשׁ לְעוֹלָם, וּמִוִּפְתָּם עַל זֶה גְּנִי יִשְׂרָאֵל וּמָה שֶׁנִּעְשָׂה לָהֶם וּמָה שֶׁעָבַר עֲלֵיהֶם.

נה אָמַר הַפּוֹזְרִי: אַכֵּן זֶה פֶּאָר גְּדוּל, וּבְאוֹר שׁוֹבָה לָב, וּבְצִדְקָה נֶאָמַר: "לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם עוֹלָם", וְיַתְעַשׂ לָהּ שֵׁם פְּהַיּוֹם הַזֶּה", וְ"לְתַהַלָּה וּלְשֵׁם וּלְתַפְאָרְתָּ."

נו אָמַר הַחֲבֵר: הֲלֹא רְאִיתָ אִיךָ פֶּתַח דָּוִד בְּשִׁבְחַת הַתּוֹרָה, כַּאֲשֶׁר הִקְדִּים אֶת תְּאוּרֵי הַשְּׂמֵשׁ בְּמִזְמוֹר "הַשְּׂמִים מְסִפְרִים כְּבוֹד אֵל", וְתִאָּר הַקֶּהֶף אֹרְחָה וְזִכּוֹת גְּרָמָה וְיִשְׁר דְּרָכָה וְיִפִּי מוֹרָאָה, וְסִמְךָ לְזֶה אָמַר: "תּוֹרַת ה' תְּמַיְמָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ", וּמָה שֶׁבָּא אַחֲרָיו, כִּי אֵלוֹ הוּא אֹמֵר: אֵל תִּתְּפֹלְאוֹ עַל הַתְּאוּרִים הָאֵלֶּה, כִּי הַתּוֹרָה יוֹתֵר גְּלוּיָהּ וּבְהִירָהּ וּמְפִרְסָמָהּ וְנִעְלָה וּמְוַעִילָה. וְלֹלָא גְּנִי יִשְׂרָאֵל לֹא הִיתָה הַתּוֹרָה. וְעוֹד, כִּי לֹא נִתְּנָה לָהֶם מַעֲלָה בְּגִלְלַת מִשְׁהָ, אֲלָא נִתְּנָה לְמִשְׁהָ מַעֲלָה בְּגִלְלָתָם, כִּי הָצַהֲבָה אֲמִנָּם הִיתָה בְּהַמּוֹן זָרַע אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וּבְחֹר בְּמִשְׁהָ לְהַגִּיעַ הַטּוֹב אֲלֵיהֶם עַל יְדוֹ. וְאַנְחָנוּ אֵינְנוּ נְקָרָאִים אֲמַת מִשְׁהָ, אֲלָא אֲמַת ה', כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "עַם ה' וְ"עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם".

חרג - הגזים. **מחלה המליצה** - מליצה מופרות. **בבריאת השמש** - אילו ה' היה מתפאר בשמש היה זה מתקבל בעיניך. **עצם רשמייה** - גודל השפעתה. **הסיבה בהייה** - גורמת לקיום העולם. **המדברים** - בני האדם. **אור השכלים** - גילוי השכינה המופשט. **הגלגל** - גלגל הכוכבים והמזלות. **שהנפש** - נשמת האדם. **צורות בעלי חיים וכו'** - צורות של שנים עשר המזלות לדוגמה טלה, שור, תאומים. **הקהל הוא** - האומה הישראלית. **אחרייה** - אחרי ישרות הלב שהתבררה בעולם. **גרמה** - עצמה. **האהבה** - אהבת ה' לעם ישראל.

באורים

עבודת ה' לא נמדדת על פי הרגשת הנעימות שהיא מעניקה, או תחושת סיפוק. נענוע הגוף בדביקות תוך עצימת עיניים בחזקה, מעוררת התרגשות רבה, אבל לא אומרת דבר על הערך של התפילה. המדד האמיתי של עבודת ה' היא ככוונת הלב, שבאה לידי ביטוי במעשים קשים ומכבידים, שנעשים בשמחה. לכן מצוות התורה מתייחסות אל עולם הנפש והמידות מצד אחד, ודורשת מאמצים והשקעה כספית וגופנית לאורך זמן מצד שני. ההתלהבות השטחית נותנת תחושה מדומה של התקדמות, אבל האישיות נבנית באמצעות עמל והתגברות על קשיים. המצוות מדויקות לא רק מבחינת מבנה הנפש, אלא גם מבחינת מבנה העולם. ישנה התאמה בין הגודל של העם, חלוקת השבטים והאזורים בארץ, והמינון הכלכלי. מערכת מורכבת ומסועפת כל כך מעידה על מי שקבע אותה. רק ה' יכול לצפות מראש את כל ההתפתחויות והשינויים העתידיים, ולסדר את כל מצוות התורה על פיהם. הבניין הרוחני של העם לא בא על חשבון הבניין הגשמי. ה' שנתן את התורה, גם ברא את העולם, וגם משגיח עליו, והוא דואג לכך שגם מצוות כמו צדקה או יובל לא יפגעו בכלכלה הישראלית. בעם ישראל הרוח והחומר הן שלובות דרוע.

הרחבות

1. אי יכולת האדם לשער את רצון ה' גם בפרטים

ואין ביכולת בשר ודם לשער זה על סדרו וערכו מבלי חשש שיפיל בו פגם. ריה"ל מלמד אותנו כאן שיעור חשוב. לפי דבריו, גם לאחר שהאדם מכיר עיקרון רוחני חשוב אין ביכולתו לשער בשכלו את הדרך המדויקת שבה אותו עיקרון מתיישם בפועל. יש כאן קביעה מוחלטת על חלקיותו של המוסר האנושי היחסי.

משל הכסיל שמביא ריה"ל במאמר ראשון אות עט ממחיש היטב עניין זה. לפי המסופר שם, הכסיל מחלק תרופות לכל המעוניין בלי שהוא יודע איזו תרופה מתאימה למחלה מסוימת, מה המינון הנכון: "ואתו הפסיל מוציא להם מאותם הכלים, והוא אינו יודע את התרופות, ולא כמה ראוי להשקות מכל תרופה לכל איש ואיש, והמית בני אדם בתרופות ההן אשר היו מועילות להם". הנמשל לדבר הוא האדם המנסה ללכת בדרך מוסרית אנושית ללא ההסתמכות על הקביעה האלוהית המוחלטת שמקורה הנבואה, הבאה לידי ביטוי בתורה.

שאלות לדיון

לאיזה אדם עול המצוות הוא טורח, ולאיזה אדם עול המצוות משמח?

מניין קובע ריה"ל שאין ביכולת אדם לשער את סדר התורה?

המסירות של עם ישראל

ואין מורים על הענין האלהי דקדוק הבטויים ונשיאת הגבות והעלמות אישוני העינים בבקשות ובתחונות, והתנועות והמאמרים אשר אין אחריהם מעשים, אלא הפגנות הטהורות אשר מורים עליהן מעשים, שמשבט עם שהם קשים על האדם, אבל הוא עושה אותם בתכלית התשוקה והאהבה, פהליכה אל המקום המיוחד מכל המקומות והחגיגה שלש פעמים בשנה, ומה שפרוץ בזה מן הטרח וההוצאות, והוא מקימה בתכלית השמחה והגילה, ובהפרשת מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני, והראיון, ועזיבת התבואות בשמטה וביובל, והוצאות השבתות והמועדים ושבתותם, ונתינת הבכורים והבכורות ומתנות כהנה וראשית הגז וראשית עריסותיכם, מלבד הנדרים והנדבות, ומלבד כל מה שהוא חייב על כל זדון וכל שגגה, והשקלים, ומה שהוא חייב מן הקרבנות על המקרים אשר יקרו לו מן הטמאות, ועל כל לדה שתהיה אצלו, וכל זיבות, וכל צרעת, וזולת זה הרבה.

הסדר המופתי במצוות

כל זה בציווי ה' יתעלה, לא סברה ולא התחכמות, ואין ביכולת בשר ודם לשער זה על סדרו וערכו מבלי חשש שיפיל בו פגם. כאלו הוא חלק ישראל ושערו, ושער יבול ארץ ישראל בצמחים ובבעלי החיים, ושער שבט לוי, וצנה במדבר ביחסים האלה, מידיעתו כי פשיסדר תיחס הזה, ישארו ישראל ברוחנתם ולא יחסר ללויים דבר. ולא יגיע הענין אל דלות שבט או משפחה, כמה שקבע גם כן שהכל ישוב בשנת היובל פאשר היה בשנה הראשונה מחלקת הארץ, בנוסף על חלוקים ודקדוקים שלא יכלום גליונות, וראה מי שיתבונן בהם שאינם מעצות בשר ודם. ישתבח מסדרם, לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום. ונשאר הסדר הזה בשתי הממשלות כמו אלהי ושלש מאות שנה. ואלו הלכו העם בדרך הישרה, היה נשאר כימי השמים על הארץ.

דקדוק הביטויים ונשיאת הגבות - ביטויים חיצוניים (כגולגול עיניים כלפי מעלה) של עבודת הדתות האחרות. **מאמרים** - דיבורים. **המקום המיוחד** - בית המקדש. **הראיון** - הקרבה ברגלים של עולת הראיה. **ראשית עריסותיכם** - הפרשת חלה מן העיסה. **כאילו הוא חילק וכו'** - כאילו ה' ערך חישוב. **גליונות** - דפים וספרים. **שתי הממשלות** - בתקופת המשכן, בית ראשון ובית שני.

באורים

לעונשים המופיעים בתורה ישנם שני תפקידים: האחד, כדי לתקן את הפגמים שכבר נעשו על ידי ייסורים שונים שמזככים את הנפש ומטהרים אותה. השני, הוא מנגנון של הרתעה, כדי למנוע מראש אפשרות של 'נפילה'. את התפקיד הראשון החבר כבר הזכיר, במשל 'ישראל באומות כלב באיברים' [לעיל לו - מד]. את התפקיד השני החבר מזכיר כאן. השכר והעונש הם לא רק לאחר מעשה, אלא גם קודם המעשה. קיום דרישות ההלכה במלואן הוא תביעה נכבדת, ובהתחשב בשפל של עם ישראל בגלות והדכדוך הלאומי, הרי שהקושי מתחזק שבעתיים. כדי להעניק חיזוק ולעזור לעם ישראל לא לסטות מהדרך, חקק ה' בעולם את השכר והעונש, בתור הרתעה מונעת. העונש עצמו הוא לא קבוע, ויש בו דירוג בהתאמה לחומרת החטא, המשתקפת בצורות שונות בחיי האדם, גופו ורכושו. השורש של הטומאה הוא העדר חיים, באופן מלא (מת), באופן חלקי (צרעת), ובאופן פוטנציאלי (שכבת זרע). קהות חושים קיימת לא רק ביחס לטבע אלא גם ביחס לרוח. ישנה רגישות לריחות ולטעמים, וישנה רגישות לטומאה. רק אדם שדואג לטפח את האישיות שלו ולרומם אותה, נעשה ממילא בעל עדינות רוחנית ורגישות גבוהה לנוקים שעלולים לפגוע בטהרתו.

הרחבות

1. מדוע מת הוא אבי אבות הטומאה?

פי המנות הוא ההפסד היותר גדול, והאיבר המצרע כמת. לפי ריה"ל, טומאת מת היא הטומאה המרכזית, אב-הטיפוס של הטומאה, וממנה מתפרטות כל שאר הטומאות. הטומאה, לפי דבריו, נוצרת ממצאיאות של היעדר, של חסרון, של מוות [עיי' רש"י פסחים ד].

הרש"ר הירש, בפירושו לתורה, מעניק זווית הסתכלות חדשה על מצאיאות הטומאה. לפי דבריו, אין הטומאה נועדה אלא כדי להחזיר בנו את חירותו של האדם ושליטתו על כוחותיו, למרות שממראה האדם המת נראה לנו אחרת [רש"ר הירש על התורה בסיכום פירושו לפרשת שמייני].

הרב קוק כותב דברים ברוח דומה, גם לפי דבריו, הטומאה נוצרת משיבוש ההבנה של מושג המוות: "והנה ברור הדבר כי יסוד הטומאות והטהרות, הוא הקירוב והרחיק בערך אור פני השי"ת, כי קרבתו ית' והשגת רצונו היא הטהרה האמיתית והרחיק מאור פניו היא הטומאה... על כן המת מטמא, פ"י העומד על עניני המת ומבחין עניינו כמו שהוא, בלא ביטול אל האמונה שאנחנו בהמות עמו ונבערים ולא נדע עומק חכמתו, ויכל להשיג ההיפוך מאמיתת כוונתו בהנהגה" [מדבר שור, הדרוש החמשה ושלושים, עמ' שיט. וראה עוד באורות הקודש ב, החיות העולמית, עמ' שפ; מאורות הראי"ה עמ' רפ"ח (מהדורת תשס"ד)].

שאלות לדין

כיצד ניתן להעניש עם שלם על חטאו של עכן - חטא היחיד?

אם הרגשת הטומאה היא רק ליחידים 'עדינים' מבחינה רוחנית, מדוע אם כן, ציווי האלוה על דיני טומאה הוא ציווי כללי לכולם?

העונש והשכר המידיים

זו אמר הפנור: הנכם היום במבויכה מאלה החיוביים הגדולים, ואיזו אמה תוכל לשמור הסדר הזה?

ח אמר החבר: העדה אשר הצופה שלה והעונשה לשעה נמצא בתוכה, רצוני לומר: השכינה, הלא תראה מאמר יהושע: "לא תוכלו לעבד את ה' פי אלהים קדשים הוא" וגו', וזה עם מה שהיה בעדתו מן הזהירות, עד שלא נמצא בהם עובר בחרם יריחו אלא עכן, בקהל של יותר משש מאות אלה, והיה מן העניש לשעה על העדה מה שהיה. ומה שהיה מעניש מרים והצרעת, ועניש עזה, ועניש נדב ואביהוא, ועניש אנשי בית שמש פי ראו בארון ה'.

סוד הצרעת והטומאה

י כבר היה ממופת השכינה שיראה חרון מעט על חטאים מסוימים בקירות ובבגדים, וכאשר יחזק יראה בגופים, במדרגות של חזק וחלשה. והפניהם מקדשים לזאת החכמה הדקה, ולהבחין מה ממהנה אלהי, ומחפים בו השבועות כמו שחפזו אצל מרים, ומה ממונו מזגי מתחזק ובלתי מתחזק, והיא חכמה מפלגה, והזהיר עליה יתעלה: "השומר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשותו ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלויים" וגו'.

ט אמר הפנור: יש אצלך בזה דבר מה הפניח את הדעת ומקרב?

ס אמר החבר: כבר אמרת: לה שאין יחס בין שכלינו ובין הענין האלהי, וראוי שלא נשאף לתת טעמים לכמו אלה הדברים הגדולים. אבל אני אומר, אחר בקשת המחילה, ומבלי להחליט שהוא כן, שאפשר שיהיו הצרעת והזיבות תלויות בטמאת המת, פי המנות הוא ההפסד היותר גדול, והאיבר המצרע כמת, וכן שכבת הצרע הנפסדת, מפני שהיא בעלת רוח טבעית מיכנה להיות זרע ויתנה ממונו אדם, ולפיכך הפסדה הפך לסגלת החיות והרוח. ולא ישיגו כמו זה ההפסד, לעדינותו, אלא בעלי הרוחות העדינות והנפשיות האצילות, הדבקות באלהיות ובנבואה או במראות הצודקים והחזיונות המתאמתים. וכן ישנם אנשים המוצאים כבד בנפשותם כל עוד לא טהרו מטמאתם, וכבר נסה שהם מפסידים במגעם הדברים העדינים, פפרחים והינות.

השפעות עדינות על האדם

ורבנו משתנים מקרבת המתים והקברות, ומתבלבלות נפשותינו זמן מה בבית אשר היה בו המת, ומי שלבו גם אינו משתנה בגלל זה. כמו שאנו רואים פעם זה בשכליות, מי שמבקש זכות מחשבה בחכמות המופתיות, או זכות הנפש לתפלה ולקריאה אל ה', מוצא הזק מהמזונות הגסים וממותר המאכל והמשתה, וכן הוא מוצא הזק מישיבה עם נשים, ומחברת בעלי לצון, וההתעסקות בשירי ליצנות ועגבים.

סא אמר הפנור: זה מניח את דעתי לגבי ספקה של הנפש למה זה יטמא המותר היסודי הזה, רצוני לומר שכבת הצרע, וכלו רוח, מה שאין מטמאים השתן והצואה, למרות מאוס ריחם ומרעם ורביהם. ונשאר לי צרעת הנגד והפית.

החיובים הגדולים - המצוות התלויות במקדש ובארץ. **תוכל לשמר** - כלומר: בלתי אפשרי לקיים את המצוות הקשות האלו. **הצופה** - ה' המשגיח על מעשיהם. **העונשה לשעה** - מעניש בזמן קרוב. **הזהירות** - מן החטא. **אנשי בית שמש** - [שמואל א, ו]. **בקירות ובכנדים** - צרעת הבית והבגד. **כאשר יתחזק יראה בגופים** - כשימשיך לחטוא הצרעת תופיע בגוף האדם בדרגות שונות. **לזאת החכמה הדקה** - להבחין בסוגי הצרעת. **מוזי** - מחלה טבעית. **מתחזק ובלתי מתחזק** - הכהן מבחין בצרעת בדרגות חומרה שונות. **בוה** - בענייני נגע צרעת. **בעלי הרוחות העדינות** - עם ישראל. אך הגויים אינם מטמאים. **כבר נסה** - כבר הורה הניסיון. **שהם מפסידים** - הטמאים במגעם מזיקים. **בשכליות** - בעיסוק בחכמה מופשטת.

באורים

טומאה היא לא לכלוך, ולכן גם המקווה אינו אמבטיה גדולה. הטומאה היא חיסרון של חיים, ולכן גם הטהרה נעשית בהתבטלות למקור החיים. ישנו קשר הדוק בין הגוף והנשמה בעם ישראל. כוחות החיים והיופי החיצוני לא תלויים רק באוכל מזין ושמירת הבריאות, אלא גם בהקפדה על היגיינה רוחנית. בפועל, מידת ההשפעה של הנשמה על הגוף לא ניכרת תמיד, אלא כששורה השכינה, כפי שכבר הזכיר החבר, היא תלויה במציאות של כלל העם בארצו. החיים באטמוספירה של שכינה, מתנהלים בהשפעה גלויה של חיי הרוח על חיי החומר, כמו שממחישה לנו הצרעת. החבר הסביר את ההתאמה של המצוות לעם ישראל, וכעת הוא עובר להסביר את ההתאמה של המצוות לעולם הטבע ובזה הוא מגלה את החכמה הכלולה בתורה. התורה ומצוותיה מתייחסים לכל חלקי הבריאה, ולכן ניתן לראות בה את החכמות השונות כפי שהן מחולקות על ידי חכמי הטבע. אגרונומיה (שמיטה, ערלה), בוטניקה (כלאים בצומח), זואולוגיה (כלאים בחי), ביולוגיה (טריפות, מומים), פיזיולוגיה (גדה, זיבות), אסטרונומיה (גלגלים, עיבור, תקופת חמה ולבנה).

בניגוד לחכמי הטבע, שהמקור לידע ולתגליות המדעיות שלהם הוא התבונה האנושית המבוססת על הנסיון, הרי שהמקור של חכמת ישראל הוא הנבואה. בורא העולם בעצמו, מסר לנו את המפתחות לפענוח הסודות שאותם הוא הטמין בבריאה המופלאה של העולם. המדע מתעדכן ומשתנה מתקופה לתקופה, כיוון שהוא בנוי על החכמה האנושית המוגבלת. אולם התורה היא קבועה ונצחית, כיוון שהיא בנויה על החכמה האלוהית.

הרחבות

1. האם יש ניגוד בין התורה לבין החכמה האנושית?

אלא שהסנהדרין היו מצוים שלא תעלם מהם חכמה מהחכמות האמתיות והדמיוניות וההספמיות, עד הפשפים והלשונות. ריה"ל כאן כותב שכל חכם מחכמי הסנהדרין ידע את כל החכמות הטבעיות. מאסטרונומיה וחכמת הכישוף ועד ביולוגיה ובוטניקה. אכן, בהקדמה לתרגום העברי לספר 'סודות' שכתב אוקלידס, כותב המתרגם: "מפני מה שיחסר לאדם ידיעות משארי החכמות לעומת זה יחסר לו מאה ידות בחכמת התורה... וציוה לי (הגר"א) להעתיק את מה שאפשר ללשונו הקדוש...". (הובא גם בהקדמה לפאת השולחן, בשינויים קלים). לפי דברי הגר"א שאר חכמות הטבע משרתות את לימוד התורה הקדושה.

גם המהר"ל, בנתיב התורה כותב שצריך ללמוד דברי חכמה, "כי החכמה הזאת היא כמו טולם לעלות בה אל חכמת התורה". אמנם, התורה נבדלת משאר החכמות בכך שהיא "חכמה אלהית לגמרי שהוא משפט השם יתברך"... [פרק יד].

הרב קוק, במאמרו: המחשבות [אדר היקר עמוד 122] מסביר שישנם שלושה סוגי חכמות: א. חכמות מופשטות הנוגעות לכל העולם, ובהם אין שינוי בתפיסה בינינו לאומות העולם. ב. חכמות הנוגעות גם לחיי המעשה של כל אומה, ובהם צריך להוציא את הסייגים כדי להכניסם למחנה ישראל. ג. חכמות המיוחדות דווקא לישראל, 'זור לא יבין את זאת'. בהם אין שום דריסת רגל למה שבא מאומות העולם.

שאלות לדין

הצרעת היא עונש או מתנה?
עד כמה חסרה היום חכמת החכמים?

כב אמר החבר: כבר אמרתי שהיא מסגלות השכינה, והיא היתה בישראל במעלת הרוח בגוף האדם, מעניקה להם חיות אלהית ונותנת להם הדר ויפי וזיו בנפשותיהם וגופותיהם ובתאגם ובמשפניהם, ובעת שמתרחקת מהם, יסכלו דעותיהם ויתפערו גופותיהם וישתנה יפיהם, וכשהיא מתרחקת מיחידים יראה על פל איש ואיש רשמי התרחק אור השכינה ממנו, כמו שתראה שמהתרחק הרוח פתאום בגלל בהלה ודאגה נעשה רשם המשנה את הגוף, ונראה בנשים ובנערים לחלשת רוחם ושיארע בגופותיהם מראה ספנים שחורים וירקים מהציאה בלילה, ויחס זה לשדים. יש שיאראו מזיה, ומראית המתים וההרוגים, חללים שקשה להסירם, בגוף ובנפש.

כג אמר הפזרי: אני רואה שתורתכם פלול בה כל דק ונפלא מהחכמות, מה שאין פן בזולתה.

כד אמר החבר: לא זו בלבד, אלא שהסנהדרין היו מצוים שלא תעלם מהם חכמה מהחכמות האמתיות והדמיוניות וההספמיות, עד הפשפים והלשונות. ואין ימצאו תמיד שבעים זקנים חכמים, אם לא היו החכמות נפוצות ומפרכסות באמה, ובכל עת שמת זקן מלא את מקומו אחר כמותו? ואין לא יהיה זה, וקלן צריך להן בתורה. החכמות הטבעיות, מהן שצריך להן בעבודת האדמה, לידעת הפלאים וההזרה מהשביעית והערלה. ובהבחינת הצמחים ומיניהם פדי שישארו כפי שנבארו ולא יתערב מין במין יש חכמה דקה. האם המין הנקרא 'בנדרוס', למשל, הוא ממין השעורה, או השפון ממין החטה, או הפרובית ממין הפרוב? וידיעת כחות שרשיהם ושעור התפשטותם בארץ, ומה נשאר לשנה אחרת ומה אינו נשאר, פדי לדעת כמה ינח בין מין למין במקום ובזמן. וכן הבחינת מיני בעלי החיים לענין הנהגה, ולענין אחר - מה יש לו ארס ומה אין לו ארס. וכן ידיעת הטרפות, אשר היא יותר דקה מכל מה שהביא אריסטו מידיעת ממיני בעלי החיים, להרחיק מאכילת המתה, ובמעט אשר נשאר בידינו מן החכמה הזאת יש פדי להדחיק את השקלים. וכן ידיעת המומים המעפבים הפהנים מהעבודה, ומומי בעלי החיים הפוסלים אותם לקרפנות. וכן בהבדלת מיני הזיבות לאיש ולאשה, וכמות מחזורי הנדות, ובחלוקיהם, חכמות שאין בשר ודם יכול להגיע אליהן בדרך ההקש מבלי עזר אלהי.

ובחכמת הגלגלים ומהלכם מה שהיה העבור מקצת תוצאותיה. ומעלת חק העבור ידועה, ומה שהשרש בו לזאת האמה, חלשת החמר חזקת הצורה. ואין לא, והיא אינה מוגשת בין האמות למעוטה ושפלותה ופארה, ומחברת אותם שארית התורה האלהית חבור שהם בו כאחד. ומן היותר מפלא שבה, העבור בעקרים המקבלים מבית דוד מתקופת לבנה, שלא השתבש מזיה אלה ומאות בשנים, וכבר השתבשה קביעת התוכנים מיון וזולתם, והצרך בה לתקון ותוספות אחר מאה שנה, וזה נשאר על אמתתו, מפני שהוא קשור לנבואה. ואלו היה בו שבוש של דקה בעקר, היתה היום בוש, לרחק מה שהיה נמצא בין המולד והראיה. וכן בלי ספק היתה אצלם תקופת חמה וזולתה מהפוכים.

והיא היתה - השכינה. בתארים - במראיהם. וייוחס - אנשים חושבים ששדים גרמו לזה. שיארעו מזה - שיקרה להם כתוצאה מבהלה ודאגה. האמתיות - המדעים המדויקים. הדמיוניות - כישוף. הסכמיות - מנהגים ולשונות (שפות). שרשיהם - השורש של מיני הצמחים. ינח - יבדיל. לענין זה - כלאי בהמה. מה יש לו ארס - לדיני טריפות. העיבור - עיבור השנה. שהורש - נקבע. תקופת לבנה - זמן סיבוב מלא של הירח והתאמתו לקביעת החודשים.

חכמות הטבע בתורה ובישראל

חכמת סוד העיבור

באורים

המוסיקה היא לא תחביב לשעות הפנאי, או עניין תרבותי בלבד. המוסיקה היא חכמה עמוקה עם יכולות לטלטל את הנפש, לחולל בה מהפך, ולשנות אותה מקצה לקצה. האיכות והגובה הרוחני של המוסיקה תלויה ביוצרים ובמנגנים שלה, שהם מכונים וקובעים את כיוון ההשפעה ואת עוצמתה על השומע. עם ישראל ייחס חשיבות עליונה למוסיקה, כשהוא הקדיש לה את קבוצת האיכות של שבט לוי, שיתמסרו אליה באופן מוחלט. דווקא האנשים הרוחניים והעליונים ביותר מתאימים למקצוע עדין ורגיש כמו מוסיקה. כמו כן היא תופסת מקום נכבד במקום הכי מקודש, כשהיא מלווה את העבודות בבית המקדש. איכות המוסיקה התדרדרה במשך השנים, בהתאמה לשפל הלאומי שאליו התדרדר עם ישראל בגלותו. שלמה המלך גילם באישיותו את מכלול השלימות, מבחינה אלוהית, רוחנית ואנושית. הוא ריכז את כל החכמות הקיימות בעולם, וממנו הן התפשטו לכל רחבי תבל. בתקופות העבר, החכמות היו נכס תרבותי של העם השולט, ולכן הן עברו בתורשה מעם לעם, במקביל להעברת השלטון. עם הזמן נשכח המקור הישראלי של כל החכמות המפורסמות באנושות, אבל אנחנו יודעים זאת. מתוך הפירוט של החבר על החכמות השונות הכלולות בתורה, הוא עובר להסביר את ייחודיות השפה שבה כתובה התורה, לשון הקודש, שהיא גם שפת הנבואה. ישנם כמה סממנים לאומיים, שקבועים בהגדרות היסוד של כל עם (הסטוריה, תרבות, ארץ, שפה) והחבר תיאר אותם ביחס לעם ישראל במהלך מאמר ראשון ושני. ראשית הוא תיאר את העם עצמו, עם ישראל והייחודיות שלו, ואחר כך הוא פירט באריכות את ההיסטוריה שלו, שמתאפיינת בהשפעות על טבעיות. במאמר השני הוא הוסיף את הארץ שלו, ארץ ישראל וסגולותיה, את התרבות שלו בתורה במצוות ובעבודת ה', ולבסוף את השפה שלו, עברית, לשון הקודש, שבה יש יתרון כפול: גם השפה עצמה נעלה משפות אחרות, וגם ישנם רעיונות ותכנים שהיא מביעה והם אינם קיימים כלל בשפות אחרות.

הרחבות

1. חכמת המוסיקה

וְהַמְלֵאכָה נִכְבְּדַת אֶצֶל בְּנֵי אָדָם. "והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'" [מלכים ב, ג, טו]. כבר בימי הבית אנו מוצאים שימוש במוסיקה כביטוי נעלה של עבודת ה'. גם נביא שהיה רוצה להתנבא היה נעזר במוסיקה ובאמצעותה היה מכין עצמו לקבלת דבר ה'.

הרב הנזיר כותב ביומניו (תרפ"ג): "השירה, הרוח, היא אופי מחשבתם של ישראל. הנבואה היא שירה, והתורה כולה איקרי שירה, רוח, רוח הקודש... בגלות נשתתקה שירתנו, תלינו כנורותינו, איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר, ונסתלקה רוח הקודש... במקומה בא המחקר, הלימוד הפלפולי בסברת ההלכה, והפילוסופיה, הלימוד המסודר בבחינת העקרים העיוניים..." דברים אלו מזכירים את דברי ריה"ל אצלנו, כאשר יצאנו לגלות, חכמת המוסיקה אבדה ובמקומה בא הניתוח הקר של החיים.

הרב הנזיר הקדיש מקום רב לחכמת הניגון: הוא שכר לבנו ובתו הקטנים מורה שילמדם לנגן, הוא בעצמו הלחין ניגונים, ולפי דבריו, אי אפשר לעמוד על סודם של תיקוני הזוהר מבלי לדעת את הניגון העליון ששייך להם. (עיי' קול הנבואה, 'שיר פשוט, כפול, משולש, מרובע').

הרב הנזיר מסיים את הקטע שהבאנו בקריאה לשיבה אל השירה העתיקה: "שוב, שוב אל השירה, אל הרוח, רוח הקודש, זו היא הדרך בהתחדש נעורינו כקדם".

שאלות לדין

מהו יחס התורה למוסיקה?

איך נבחין בין מוסיקה בזויה למוסיקה חיובית?

אבל חכמת המוסיקה, שוה בנפשך אמה שהיא מכבדת הנגונים ומעמידה להם את הנעלים שבאנשיה, והם בני לוי, עוסקים בנגונים בבית הנכבד בזמנים הנכבדים, ולא הצרכו לחפש פרנסות בגלל מה שהיו מקבלים מהמעשרות, ולא היה להם עסק זולתי המוסיקה. והמלאכה נכבדת אצל בני אדם, כמו שהיא מצד עצמה, אינה בזויה ולא מזנחת, והאנשים הם מרום המוצא וזפות הטבע באשר הוא, ומראשיהם במלאכה דוד ושמואל. מה תחשב אפוא במוסיקה, ההי יודעים אותה על דיקה או לא?

סה **אמר הפזרי**: שם בלי ספק הגיעה לתמותה ושלמותה, ושם העירה את הנפשות, כמו שאמרים שהיא מעתיקה את הנפש ממדה אל הפכה. ואי אפשר שתהיה היום בערך מה שהיתה, מפני שנעשתה בזויה, ונושאים אותה המשרתים, והירודים שבבני אדם. אצל היא, החבר, אבדה על אף כבודיה, כאשר אבדתם אתם על אף כבודכם.

סו **אמר החבר**: ומה אתה חושב על חכמות שלמה, וכבר דבר על כל החכמות בכח אלהי ושקלי וטבעי, והיו אנשי העולם באים אליו להעתיק חכמותיו אל האמות, עד להדו. וכל החכמות אמנם העתקו עקריהן וקלליהן מאתנו, אל הפשדים תחלה, ואחר כך אל פרס ומדי, ואחר כך אל יון, ואחר כך אל רומי. ולרחוק הזמן ורבו המצויעים אין נזכר בחכמות שהן העתקו מן העברית, אלא מן היגנית והרומית. והיתרון לעברית בעצם הלשון, ובמה שפלקה מן הענינים.

באורים

לשון הקודש כרוכה ותלויה בעם הקודש, ולכן מעלתה פחתה בהקבלה מופתית לדלות ולירידה הלאומית. החבר מתאר שתי מעלות ייחודיות שיש לעברית: א. המקור שלה אלוהי, שהרי בה דיבר ה' עם אדם הראשון, כך שהשימוש בעברית יוצר המשכיות וקשר ישיר לשורש האנושות וראשית התגלות ה' אל האדם. בדור הפלגה נחלקה האנושות לעמים, שהתיישבו בארצות שונות, ויצרו שפות שונות שהתפתחו מהעברית. אולם היחיד שמר על העברית בטהרתה היה 'עבר', שמצאצאיו נולדו אברהם אבינו. עם ישראל הוא ההמשך הישיר של אדם הראשון, לא רק מבחינת הרציפות המשפחתית, אלא גם מבחינת רציפות השפה והשמירה הנאמנה והמדוקדקת על המסורת. גם השם של השפה 'עברית' משמר את העובדה ההיסטורית, שעם ישראל, מצאצאי 'עבר', הוא היחיד שמקושר באופן ישיר ורציף עם אדם הראשון, נזר הבריאה ושורשה. ב. העברית היא שפת הנבואה, שבה נכתב התנ"ך כולו. אין שום יצירה ספרותית או רעיונית הנעלה מהנבואה, בהיותה אלוהית ולא אנושית. היא נבחרה לשמש את הנבואה כדי להביע את הביטויים והתכנים הרוחניים האלוהיים שהיא ביקשה למסור, וזו הוכחה גלויה ומוחשית על היתרון המוחלט שיש לעברית על פני שפות אחרות.

הרחבות

1. הלשון העברית - לשון נקיה בלבד?

והיא בעצמותה יותר נעלה, מקבלה ומסבירה. הרמב"ם במורה נבוכים מבאר שלשון הקודש נקראת כך משום שלא התייחד בה "שם לכלי המשגל ולא לגוף המעשה המביא להולדה, ולא לשתן, ולא לצואה. אלה הם הדברים כולם לא הונח להם שם ראשון כלל בלשון העברי, אלא ידובר בהם בשמות מושאלים וברמזות" [חלק ג, פרק ח]. לפי הרמב"ם, בגלל נקיותה של הלשון העברית היא נקראת לשון הקודש.

לעומתו, ריה"ל מפרש שלשון הקודש נקראה כך משום שבה ברא הקב"ה את העולם, ואחר נתן אותה לאדם הראשון. כל שם בשפה הזו מכוון בדיוק למהותו של בעל השם. לכל אות יש משמעות כיוון שהאותיות משתלשלות מהעולם העליון לעולמינו. "ואילו היינו יכולים כשנדבר במילת 'אדם' או שנחקק גוף האדם, להמציא צורתו... היינו בוראים... והלשון האלהית הברואה... הוא מבלי ספק השלמה מכל הלשונות והנאותה לקרואיה יותר מכלם" [מאמר רביעי אות כה].

שאלות לדיון

מה הן המעלות שבגללן כדאי לדבר עברית?

מדוע ריה"ל מפתח מאוד את הנושא של השפה העברית?

10 **אמר הפנור:** האמנם יש לעברית יתרון על הלשונות? והן שלמות ורחבות ומגוון, אנו רואים זאת בעינינו.

11 **אמר החבר:** קרה לה מה שקרה לנושאיה, נחלשה בהחלשים ונדלדלה בדלותם. והיא בעצמותה יותר נעלה, מקבלה ומסבירה. אשר לקבלה - הנה היא הלשון אשר בה היתה ההתגלות לאדם ונחה, ובה דברו שניהם, כמו שיונה על זה הגזר אדם מאדמה, ואשה מאיש, ונחה מחי, וכן מקניתי, ושת משת, ונח מינחמנו, עם עדות התורה וקבלת הכל עד עבר עד נח עד אדם, והיא לשון עבר, ובעבורו נקראת עברית, לפי שהוא נשאר בה בעת הפלגה והפרדות הלשונות. וכבר היה אברהם מדבר ארמית באור פשדים, כי הארמית היא לשון פשדים, והיתה לו העברית לשון מיוחדת, לשון הקדש, והארמית לשון חל, לפיכך נשא אותה ישמעאל אל הערבים בערב, ונעשו אלו השלש לשונות דומות זו לזו, הארמית והעברית והעברית, בשמותיהן ובדקדוקיהן ובצורותיהן.

12 **ובאשר** למעלתה מצד הסברה - הרי היא בהתבוננות באנשים המשתמשים בה כפי מה שהצטרכו אליו מהמליצה, וכל שכן עם הנבואה המצויה ביניהם, והצורך אל התוכחות והשירות והתשפחות. ומלכיהם, כגון משה ויהושע ודוד ושלמה, היתכן שיחסר להם בטוי בעת שהיו צריכים אליו לדבר מה, פאשר יחסר לנו היום לאבדן הלשון אצלנו? הראית תאור התורה למשפך והאפוד והחשן וזילת זה, פאשר הצורך לשמות פלאיים, מה שלם מה שמצא, ומה נאה סדר התאור. וכך שמות האמות, ומיני העופות והאבנים. והתבונן בתשפחות דוד, ותלונות איוב ונכוחו עם רעיו, ותוכחות ישעיה ויעודי הטוב והרע שלו, וזולתם.

מעלת הלשון מצד הסברה

היגור אדם מאדמה - האדם נקרא כך משום שנקרא מהאדמה. **קבלת הכל** - קבלה של דור אחר דור. **לשון הקודש** - לדברים שבקדושה כמו תפילה. **פלאיים** - שאינם שכיחים.

באורים

המלך מציין את העובדה שבשפות אחרות ישנם 'משקלים' לשירים, כלומר תבניות קבועות ועקביות של משפטים ומילים, שלהן שני יתרונות: האחד, שהשירים עצמם נשמעים בצורה יפה ומסודרת. השני, שלתבניות הקבועות קל להתאים מנגינות בצורה מדויקת. החבר דוחה בקצרה את היתרון השני ביחס למנגינה, בכך שהוא אומר שאפשר להתאים כל מנגינה לכל שיר בעזרת המקצב שאותו שרים בפועל. אולם ליתרון הראשון מקדיש החבר אריכות דברים, כיוון שהוא רואה בו נקודה חשובה ביחס לשירה ולפיוטים. תחילה הוא פותח בתכלית של השפה, שהיא להעביר מסרים ומחשבות מלב האחד ללב האחר. הדרך המובחרת לעשות זאת היא בשירה בעל פה ולא בכתב, מכמה סיבות: לשירה בעל פה ישנה הטעמה ומנגינה שמשנה את משמעות הדברים, וגם מתלווה אליה שפת הגוף שתורמת להבנה חדה בעזרת הדקויות שמנסה הדובר להעביר. זוהי גם אחת המטרות של טעמי המקרא, שמשמשים כסימני פיסוק והבעה של הכתוב, כפיצוי על כך שאין אפשרות למסור אותם בשירה בעל פה. הפיוטים אמורים לשרת את המטרה הזו של השפה, ולכן אינם יכולים להיות משועבדים לתבניות קבועות מראש שכובלות אותם לצורה מסוימת, שהאסתטיקה שבהם באה על חשבון התוכן שהוא העיקר. הפיוטים והשירים המופיעים בתנ"ך, לא נועדו רק להישמע יפה, אלא להעביר תוכן אלוהי, ולכן הצורה החיצונית שלהם לא בהכרח מרהיבה, אבל זו דווקא מעלתם ולא חסרונם.

הרחבות

1. הלשון כשיקוף רוח האומה

הרב קוק כותב: "כל לשון נובע מהשקפה מיוחדת על המציאות. השקפה של קודש על המציאות כולה היא ההשקפה הישראלית, וזאת ההשקפה המיוחדת חוללה את הלשון העברית, שהיא באמת השפה הקדושה. הריחוק מההשקפה הקדושה נוטל את זיו השפה, ואף-על-פי שיטיפו הטפות רבות לחבב אותה, מפני כמה טעמים, שנראים הגונים, מכל מקום בתוך המגמה של החיים, הפונים אחר למגמת ההשקפה המלאה קודש, מסתרת שם שנאה לרוח השפה, המלא את כל מהותה" [אורות, אורות ישראל ז, יב]. לפי דברי הרב, הלשון מבטאת את צורת ההסתכלות על החיים. לכן לשון של קודש נובעת מהשקפה של קודש.

2. ההבדל בין כתיבת סתרי תורה לכתיבה אירופאית מודרנית

פי המקנן מן הלשון הוא להביא את מה שבנפש המדבר אל נפש השומע. כעין דברי ריה"ל כותב הרב קוק באגרותיו [אגרות הראי"ה א, רטז] לגבי כתיבה, שהכתיבה הקבלית הפנימית, אשר בה הסגנון מעורפל ולכאורה מבוזבז, מתאימה לעיסוק בתכנים שמובנם הוא הפנמה ולא העברת מידע סתמית. לעומתה, הספרות האירופאית, המסודרת והמסוגנת מעידה על עצמה שרעיונותיה דלים ואינם נובעים.

הרב הנזיר בספרו קול הנבואה מציב שיטה מחשבתית שלימה המסבירה שיסוד הנבואה והשירה הישראלית נעוץ בהקשבה אל דבר ה' הנשמע בעולם, שמיעה פנימית, ליבית. להגעה לשמיעה כזו, מביאה את האדם לחכמת הנגינה.

שאלות לדיון

- מה עדיף, דיבור רהוט וברור ללא סימני גוף, או דיבור הנעזר בשפת הגוף?
- אלו עוד יתרונות יש בדיבור פנים אל פנים לעומת כתיבה?

סט **אמר הפזרי**: תכליתך בזה ובזולתו שתשנה אותה עם זולתה מהלשונות בשלמות, ואיך המעלה היתרה? אבל יש יתרון לזולתה עליה בשירים השקולים הפתאמיים ללחנים.

ע **אמר החבר**: פבר התברר פי הלחנים אינם צריכים למשקל הדבור, ושבנתנית רוח ומלוי אפשר לשיר "הודו לה' פי טוב" בלחן "לעשה נפלאות גדולות לבדו". זה בלחנים המעוררים את הנפש למעשים, אבל השירים הנקראים אשר בהם נאה המשקל, צמצמו בהם למען מעלה שהיא יותר נעלה ויותר מועילה.

ע **אמר הפזרי**: ומה היא?

ע **אמר החבר**: פי המקנן מן הלשון הוא להביא את מה שבנפש המדבר אל נפש השומע, וזאת המטרה לא תשולם עד תמה אלא פנים אל פנים, מפני שלדבור פנים אל פנים יתרון על הפתיחה, וכמו שנאמר: "מפי סופרים ולא מפי ספרים", מפני שבנאמר פנים אל פנים נעזרים בעצירה במקום ההפסק, ובהמשך במקום החבור, ובהדגשת ההגייה ובהרפייתה, ובסמנים ורמיזות לתמיהה ושאלה והודעה ובקשה ואיום ותחנה, ותנועות שהבטוי הפשוט אינו יכול להביע. ויש אשר יעזר המדבר בתנועות עיניו וגבותיו ובכל ראשו ובגדיו להביע פעם ורצון, ותחנונים והתנשאות, בשעור אשר ירצה. ובשארית הזאת אשר נשארה לנו מלשוננו הברואה, הממצאת, דקיות ועדיניות, הטבעו פה בשביל להבין הענינים, ולעמוד במקום השמושים ההם הנעשים פנים אל פנים, והם הטעמים אשר יקרא בהם המקרא, נוצרים בהם ההפסק והחבור, ויבדלו מקומות השאלה מן התשובה, והנשוא מן הנשוא, והנחץ מן ההאטה, והצווי מן הבקשה, ואפשר לחבר בזה ספרים. ומי שזו פנתו, בלי ספק שהוא ידחה את המשקל, פי המשקל אי אפשר לקראו אלא בדרך אחת, ועל פי רב הוא מחבר במקום ההפך, ועוצר במקום החבור, ולא יתכן להשמר מזה אלא במאמץ רב.

מעלת הלשון - הבנת הנאמר

אותיות עג - פא לא יילמדו בלימוד היומי מכיוון שאינן מתאימות לכלל הלומדים

תכליתך בזה - המסקנה העולה מדבריך. **ובזולתו** - ראיות אחרות שתוכל להביא. **שתשוה אותה עם זולתה** - לשון הקודש שווה ללשונות אחרים. **בשירים השקולים** - חרוזים ומקצב התנועות וכד'. **לחנים** - מנגינות. **הלחנים אינם צריכים** - כאשר שרים בפה לא נצרך דיוק המשקל ורק בקריאה נצרך. **לשוננו הברואה** - לשון הקודש שניתנה מאת ה'. **הנחץ** - המהירות.

